

Юденкова Олена Петрівна,
*кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри методики професійної освіти та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти ДЗВО «Університет
менеджменту освіти» НАПН України*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО СИТУАЦІЇ ТА ТРЕНДІВ СУЧАСНИХ НАВИЧОК НА РИНКУ ПРАЦІ: УКРАЇНА, СВІТ

У сучасному світі постає потреба пізнання та ефективного застосування об'єктивних законів розвитку людства. Вивчення аспектів історичної еволюції, аналіз існуючих тенденцій у суспільстві та передбачення майбутнього надають можливість сформулювати і успішно впровадити правильну політику, стратегію і тактику. Це дозволяє точно і планово підготуватися до майбутніх процесів та трансформацій на ринку праці. Трендвотчінг виступає основою планомірного передбачення сценаріїв майбутнього, цілеспрямованого розвитку, при цьому його застосування вимагає комплексного аналізу усіх існуючих підходів, їх врахування розкриває нові можливості для формування професійної кар'єри.

Науковими напрямками, які дозволяють прогнозувати соціально-економічні процеси та явища, що формують тенденції майбутнього розвитку подій, є форсайт, трендвотчінг, трендхантинг та трендсеттінг. Дослідженням наведених напрямів на сьогодні займається низка вітчизняних та зарубіжних учених, до яких слід віднести: С.В. Богачев, А. Вагнер, А. Гьорітс, М.С. Капінос, А. Кар'єро, І.О. Кірнос, М. Марцеліно, К. Мозер, І.А. Панченко, ін. Однак майже всі вони розглядають як об'єкт прогнозування діяльність держави або ж навпаки окремий товар чи бренд. Таким чином, на сьогодні залишається майже не розкритим питання теоретико-методичних та наукових засад прогнозування сучасних навичок на ринках праці України (в контексті військових дій) та світу (сьогодення та тенденції.)

Мета дослідження: вивчення тенденцій на ринку праці та освітніх послуг для прогнозування затребуваних навичок і сфер діяльності. Методологія дослідження - аналіз відкритих джерел інформації: статистичних органів інформації, публікацій ЗМІ, аналітичних звітів, трендвотчінгових звітів та оглядів, сайтів з пошуку роботи, інструментів пошукових систем тощо.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити завдання: проаналізувати проблеми та тенденції розвитку ринку праці України в ході військових дій на її територіях; дослідити засади (тренди) у сучасних світових навичках на ринку праці з 2023 року.

Актуальність зазначених вище питань, їх важливість і практична значущість для підвищення результативності формування людського потенціалу для підприємств обумовили вибір теми дослідження, його мету та завдання.

Прогнозування затребуваних навичок і сфер діяльності як і кожна наукова категорія має класифікацію. В контексті означеної проблеми доцільно застосовувати суспільствознавче прогнозування: демографічне; соціальне; соціально-екологічне; соціально-економічне; економічне; юридичне; соціально-медичне; маркетингове та ін. [1].

Зосереджуючи увагу на суспільствознавчих видах прогнозування, слід наголосити на основних принципах, що характерні науковому прогнозуванню у цих сферах, а саме [2]:

- принцип наукової обґрунтованості, який передбачає, що прогнозування: базується на системних знаннях про закономірності розвитку досліджуваного об'єкта; урахуває реалії економічного, політичного й соціального та інших сфер життя країни, вітчизняний і світовий досвід; використовує систему нових методик і методів;

- принцип системності й цілісності, за допомогою якого об'єкт прогнозування розглядають, з одного боку, як єдиний об'єкт, а з іншого – як сукупність самостійних напрямків (блоків) прогнозування;

- принцип адекватності, який використовують як теоретичну модель, що має досить точно й повно відображати реальні процеси сьогодення;

- принцип багатоваріантності (альтернативності), який передбачає розроблення не одного, а декількох (як мінімум трьох) варіантів майбутнього розвитку об'єкта, тобто прогноз має кілька сценаріїв.

У контексті нашого дослідження використовується актуальний метод – трендвотчинг ринку праці та сучасних навичок, що означає діяльність, спрямовану на спостереження за новими тенденціями.

Трендвотчинг – це не просто відстежувати тренди, які вже проникли у свідомість людей, а скоріше виявляти їх у зародку і будувати можливі сценарії майбутнього. Експерти цієї сфери діяльності аналізують усю доступну інформацію й умови для розвитку тренду, дивляться, чи впишеться він в наявну картину світу і якщо так, то як вплине на споживачів.

Вчені вважають, що універсальної класифікації ринків праці не існує, аналіз ситуації на ринках праці рекомендується проводити виходячи з розподілу: ринки праці багатих, високорозвинених країн; ринки праці країн, що розвиваються.

Системоутворюючим чинником світового ринку праці є принципова відмінність вікової структури населення найбільш багатих країн та решти світу. У розвинених країнах місцеве населення дедалі більше старіє та скорочується. У країнах, що розвиваються, на противагу, спостерігається висока народжуваність, зростання чисельності населення, домінування

молодих поколінь. За віковою структурою населення Україна дуже близька до розвинених країн (станом до 24.02.2022 року). Іншим базовим чинником глобального ринку праці є різниця у рівні соціально економічного розвитку. Рівень ВВП на душу населення в розвинених країнах становить в середньому \$ 46 тис., а в країнах, що розвиваються в середньому \$ 12 тис.

Фундаментальні відмінності у рівні розвитку і віковій структурі населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, спричинюють масові переміщення робочої сили між країнами феномен трудової міграції. За даними ООН у 2019 році чисельність мігрантів у світі досягла 272 млн., у 2000 році їх нараховувалось 173 млн. Найбільші міграційні маршрути пролягають з африканських і азійських країн до Європи, а також з Латинської Америки до США і Канади. За даними ООН у 2019 році найбільше мігрантів нараховувалось в Європі 82 млн., в США 51 млн. В Україні робоча сила рухається на захід, в країни ЄС, а з введенням в країні військового стану ці масштаби.

Один з ключових трендів на ринку праці зростання варіативності зайнятості. До традиційної зайнятості все більше додається фрилансінг, часткова зайнятість, дистанційна робота тощо. Зміна структури зайнятості призводить до трансформації стосунків роботодавця і робітника. Розвиваються жорсткі корпоративні ієрархії та робочі субординації, натомість інтенсивно розвиваються численні форми горизонтальної співпраці.

Сучасне життя це реальність, яка постійно змінюється, це світ, що надзвичайно швидко розвивається. Постійна мінливість стосується і технологій, умов праці, вимог до робітників. Відтак усталеною практикою стає «lifelong learning» навчання і перенавчання впродовж усього життя. Вміння вчитись та перенавчатись буде серед топових skills на ринку праці 2030 року.

У світі спостерігаються високі очікування щодо скорочення традиційної зайнятості через автоматизацію праці. McKinsey Global Institute прогнозують, що до 2030 року через автоматизацію зайвими стануть загалом 400 млн. робочих місць (15% від всіх у світі). Сфери діяльності та спеціальності, які технічно легко та/або економічно доцільно регламентувати та алгоритмізувати, будуть «автоматизовані» досить швидко. Поза автоматизацією залишаться складні професії, які алгоритмізувати неможливо, й також прості професії, які алгоритмізувати недоцільно, бо використання людини обійдеться дешевше. Крім того, автоматизація створюватиме нову зайнятість, нові робочі місця, пов'язані з алгоритмізованими процесами спеціалістів з машинного навчання, робототехніки, Big Data тощо.

Особливості глобального ринку освіти наступні:

- Азіатсько Тихоокеанський регіон є лідером у сфері освіти за темпами зростання, а також за абсолютною вартістю;

- розвинені країни мають більш потужний сектор освіти для дорослих, а країни, що розвиваються є лідерами у сфері початкової освіти;

- розподіл на державне/приватне не впливає на ефективність освіти;

- державні витрати на освіту в розвинених країнах вдвічі вищі, ніж в країнах, що розвиваються;

- старіння населення та розширення середнього класу стануть основними драйверами зростання освіти для дорослих та безперервної освіти;

- ефективні системи освіти інвестують у викладацький склад;

- інженерні та технологічні програми набувають все більшої популярності.

Україна до початку агресивних військових дій 2022 року знаходилась серед світових лідерів: за рівнем грамотності (99,7% усіх громадян країни у 2011 р.); за часткою молоді 18-23 років, що навчається в системі вищої освіти 9-е місце у світі 79,7%.

Протягом лютого 2023 року Державна служба зайнятості спільно з Європейським банком реконструкції та розвитку, Міністерством освіти і науки, Федерацією роботодавців України та програмою EU4Skills проводила опитування роботодавців України з метою визначення поточних та перспективних потреб у працівниках та навичках [3].

В опитуванні взяли участь майже 8 тис. представників підприємств та організацій. Проведено фокус-групи в 12 сферах економіки за участю 168 експертів зі сторони роботодавців.

Здійснено аналіз відкритих даних Пенсійного фонду, Державної служби зайнятості, Державної служби статистики, Статистичного офісу Європейського Союзу (ЄВРОСТАТ). Внаслідок військових дій на території України зафіксовано наступні чинники змін на ринку праці:

- економічні показники: падіння ВВП мінус 30%, а інфляція 27%;

- демографічні показники: виїхало за кордон – 7,98 млн. громадян, а внутрішньо-переміщених осіб – 4,9 млн.

- зростаючі потреби у навчанні: забезпечували навчання працівників у 2022 році – 26% підприємств; мають потреби навчати працівників у 2023 році – 33%; не мають можливості фінансувати навчання у 2023 році – 45%;

- співпрацюють із закладами професійно-технічної освіти -37%.

У ході дослідження встановлено, що в перспективі для українського бізнесу зростатиме значення: особистої відповідальності та свідомого кар'єрного планування; здатності до навчання; володіння іноземними мовами; роботи із сучасним обладнанням (у т. ч. цифровим); роботи з інтеграції штучного інтелекту до систем електронної комерції, маркетингу тощо; знання європейських стандартів та норм.

Експертами визначено заходи, реалізація яких сприятиме мінімізації негативних наслідків впливу війни на збалансування попиту й пропозиції на ринку праці України. Передусім це стосується підвищення ефективності державної політики зайнятості в питаннях розвитку бізнес-середовища, стимулювання розвитку підприємництва, покращення якості професійної освіти й навчання, сприяння підвищенню економічної активності населення, зокрема, за рахунок залучення до активних програм зайнятості ветеранів та членів їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю, серед них: стимулювання розвитку підприємництва; заходи щодо захисту та підтримки малого бізнесу та зайнятості в третинному секторі; сприяння зайнятості жінок, молоді, осіб передпенсійного та пенсійного віку; програми підготовки та перепідготовки ветеранів/ ветеранів-інвалідів; стимулювання співпраці бізнесу й освіти; унормування процедури мобілізації, бронювання та виїзду за кордон; інформаційна підтримка процесу соціального залучення ветеранів та внутрішньо-переміщених осіб; приведення трудового законодавства у відповідність до норм та стандартів ЄС; розвиток державної політики зайнятості на рівні регіонів та громад.

Світові тенденції у потребі ринку праці сучасних навичок представлено у дослідженні технологічної компанії Coursera, що працює в галузі освіти та пропонує своїм користувачам сотні безкоштовних онлайн-курсів з різних дисциплін, а саме зростаючі цифрові та людські навички у 2023 році. У звіті зазначено, що виявляючи необхідні професійні навички, навчальні заклади можуть надати кращі знання своїм співробітникам і студентам, які необхідні для виходу на конкурентний ринок праці та для кар'єрного розвитку вже з 2023 року. В оприлюднених матеріалах акцент здійснено на [4]:

- цифрові навички, що стосуються ряду здібностей, які дозволяють розуміти, використовувати та створювати якісний продукт за допомогою технологій. Вони включають усе: від тексту до публікації в соціальних мережах і від розробки програмного забезпечення до кібербезпеки. Спектр цифрових навичок постійно змінюється;

- людські навички, що складають нашу здатність ставитися один до одного. Вони включають низку когнітивних, соціальних та емоційних навичок, таких як творчість, критичне мислення, інтерпретація інформації, прийняття рішень, лідерство та спілкування.

Найшвидше з 2023 будуть розвиватися такі цифрові навички: розробка програмного забезпечення за методологією Scrum; візуалізація даних; інструменти успіху клієнтів; електронна комерція; програмне забезпечення CRM; дизайн інтерфейсу користувача; розробка програмного забезпечення за методологією Agile; розробка фреймворку програмного забезпечення; розробка систем програмного забезпечення; пошукова оптимізація.

Найшвидше розвиваються людські навички з 2023 року: сторітеллінг; управління змінами; навички впливу; управління людьми; культурна компетентність; співпраця; прийняття рішень; комунікація; планування.

Глобальні тенденції професійних навичок у звіті Coursera включають:

– цифрові навички. Постійний розвиток технологій означає, що роботодавці регулярно шукають нових цифрових компетенцій від потенційних працівників, а також перекваліфікують наявних працівників. Цифрові навички, які найшвидше розвиваються, змінюються суттєвіше, ніж людські навички, які найшвидше розвиваються. Десятка найкращих цифрових навичок суттєво відрізняється від минулорічних. Варто зазначити, що лише дві залишилися незмінними: візуалізація даних і досвід користувача. Потреба у людських навичках залишається стабільною, що свідчить про постійний попит на такі навички, як управління та спілкування.

- управлінські навички, для ефективного керування змінами, є одними з найбільш швидкозростаючих тенденціями. Менеджери зазнали більшого тиску після пандемії та в контексті більшої макроекономічної невизначеності. У відповідь організації визнають зростаючу важливість лідерських та управлінських навичок, необхідних для ефективного керування змінами на індивідуальному, командному та організаційному рівнях.

Останнім часом зростає потреба на навички, зосереджені на досвіді користувача. З прискоренням оцифрування в усіх галузях промисловості навички взаємодії з користувачем є необхідними, оскільки споживачі очікують, що їхні потреби будуть задоволені швидко, ефективно та зручним способом. Навички, пов'язані з інструментами успіху клієнтів і розробкою взаємодії з користувачем, викликали підвищений інтерес.

Новими в списку 2023 року є вміння, які поєднують технічний досвід і управління проєктами, оскільки організації збільшують інвестиції в цифрові навички, наявність набору вмінь, які допомагають організаціям керувати технічними командами та підтримувати їх, стають більш важливими, ніж будь-коли, для дотримання внутрішніх термінів і цілей, забезпечення розумного розподілу та управління ресурсами та підвищення ефективності. Зростає попит на такі навички, як візуалізація та аналіз даних, оскільки вони можуть доповнювати традиційні людські навички, такі як управління людьми та сторітеллінг. Спілкування з колегами, клієнтами та потенційними клієнтами є ключовими навичками для гібридної роботи.

У 2023 році ефективний обмін інформацією залишиться життєво важливим вмінням як для здобувачів освіти, викладачів, так і для організацій. Ці навички допомагають як освітянам так і підприємцям, організація налагоджувати зв'язок із клієнтами, керувати внутрішніми командами та стратегічними обговореннями. У 2023 році людські та цифрові навички стануть

ще більш взаємозалежними. Хоча цього року цифрові навички були найшвидше зростаючими, звіт Coursera показує, що як цифрові, так і людські навички користуються попитом у роботодавців.

Таким чином, масштабні та глибокі зміни в житті людства на переломі тисячоліть виокремлюють соціально-економічну значимість сфери освіти, зокрема професійної (професійно-технічної), як динамічної системи впливу на науково-технічний прогрес, духовне життя суспільства, економічний розвиток, якість життя населення. У більшості провідних держав світу розвиток економіки відбувається під впливом ринкових відносин, що відповідно впливає на формування системи підготовки кадрів та її організаційно-економічне забезпечення. Тому назріло питання реформування системи професійної освіти з врахуванням соціально-економічних змін, що відбуваються в державі, плану уряду щодо повоєнного відновлення країни та світових трендів щодо потреби ринку праці у сучасних навичках.

У зв'язку з цим, подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на дослідження теоретичних і методичних засад підготовки і підвищення кваліфікації фахівців у сфері професійної освіти з урахуванням потреб національної економіки та суспільства в умовах війни та повоєнного відновлення країни.

Список використаної літератури

1. Льовкіна, О. (2009) *Наукове передбачення суспільних процесів*. Вилучено із: <http://www.infolibrary.com.ua/books-text-11439.html>
2. Мельникова, В. І. (2012). *Макроекономічне прогнозування та його принципи. Національна економіка : навч. посіб. . – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.*
3. Дослідження Державної служби зайнятості спільно з Європейським банком реконструкції та розвитку, МОН, ФРУ та програмою [EU4Skills](#). Вилучено із: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/ebrd_survey_20_04_23_0.pdf
4. Дослідження компанії Coursera. Вилучено із: <https://istu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/eBook-Job-Skills-of-2023.pdf>